

**O'ZBEKISTONDA VALYUTA BOZORINING SHAKLLANISHI VA
RIVOJLANISHI**

Ilmiy rahbar: Abdullayev Abdurauf

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrası professori

No'monov Dilmurodjon Elmurodjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-kurs talabasi

O'zbekiston valyuta bozorining shakllanishi va rivojlanishi mamlakat iqtisodiy hayotining ajralmas qismi bo'lib, u milliy iqtisodiyotning mustahkamligini, investitsiyalarni jalb qilishni va xalqaro savdo munosabatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston valyuta bozorini rivojlantirish uchun bir qator islohotlar amalga oshirildi. Ushbu jarayonlar orqali valyuta bozorining erkinligi, raqobatbardoshligi va barqarorligini ta'minlash maqsad qilingan.

O'zbekistonning valyuta bozorining dastlabki bosqichida, ya'ni 1991-yildan boshlab, mamlakat iqtisodiy islohotlar yo'lida birinchi qadamlar qo'yildi. Erkin iqtisodiyotga o'tish jarayonida valyuta kursining erkin belgilanishi, milliy valyutaning (so'm) joriy etilishi va xalqaro valyuta bozorlariga integratsiya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi [1]. Bu davrda O'zbekiston markaziy banki valyuta almashinuvi va uning tartibini belgilovchi asosiy muassasa sifatida faoliyat yuritdi.

Valyuta bozorining ikkinchi bosqichi, 2000-yillarning boshlaridan boshlab, tartibga solish va nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirishga qaratilgan edi. Markaziy bank tomonidan valyuta operatsiyalarini nazorat qilish va tartibga solish maqsadida bir qator qonunchilik va normativ hujjatlar ishlab chiqildi. Bu jarayon valyuta risklarini kamaytirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va investorlar uchun qulay sharoitlar yaratishga xizmat qildi.

O'zbekistonning valyuta bozorini rivojlantirishda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Mamlakat xalqaro savdo va investitsiyalarni jalb qilish maqsadida, Xalqaro Valyuta Jamiyati (XVJ) va Jahon Banki kabi tashkilotlar bilan faol hamkorlik olib bordi. Bu hamkorlik orqali O'zbekiston valyuta bozorining global tizimga integratsiyasini kuchaytirdi va xorijiy investorlar uchun yanada jozibador muhit yaratdi.

Valyuta bozorida innovatsiyalar joriy etish orqali raqobatbardoshlikni oshirishga e'tibor qaratildi [2]. Raqamli texnologiyalar va fintech sohasidagi yangiliklar, moliyaviy xizmatlarning sifatini yaxshilash va mijozlarga qulaylik yaratishda muhim rol o'ynadi. Masalan, mobil banking va onlayn to'lov tizimlari yordamida valyuta almashinuvi jarayoni yanada osonlashdi va tezlashdi.

O'zbekiston valyuta bozorining kelajakdagi rivojlanishi uchun bir qator tavsiyalar mavjud. Birinchidan, moliyaviy savodxonlikni oshirish va mutaxassislarni tayyorlash orqali raqobatbardosh muhit yaratish zarur. Ikkinchidan, boshqa mamlakatlarning muvaffaqiyatli tajribalaridan foydalanish va ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish lozim. Uchinchidan, raqamli valyutalar va fintech sohasidagi innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash orqali valyuta bozorini diversifikatsiya qilish muhimdir.

O'zbekiston valyuta bozorining tuzilishi, asosiy ishtirokchilari, qonunchilik bazasi va davlatning tartibga solishdagi roli mamlakat iqtisodiyotining muhim jihatlaridan biridir. Ushbu bozor, valyuta almashinuvi va moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish uchun zarur sharoitlarni yaratadi, shuningdek, xalqaro savdo va investitsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi.

O'zbekiston valyuta bozori bir qator komponentlardan iborat. Eng asosiy qismlaridan biri bu valyuta birjasi hisoblanadi. Valyuta birjasi orqali milliy va xorijiy valyutalar o'rtasida almashinuv amalga oshiriladi. Bozor, shuningdek, banklar, moliya institutlari, savdo kompaniyalari va boshqa moliyaviy tashkilotlarni o'z ichiga oladi. Har bir ishtirokchi o'z faoliyatini amalga oshirishda o'ziga xos rol o'ynaydi. Masalan, banklar valyuta almashinuvi operatsiyalarini amalga oshiradi, investorlar esa valyuta aktivlariga sarmoya kiritish orqali daromad olishni maqsad

qiladilar.

Valyuta bozorida bir nechta asosiy ishtirokchilar mavjud. Birinchidan, Markaziy bank O'zbekistonning moliya siyosatini belgilovchi asosiy muassasa hisoblanadi. U valyuta kursini belgilash va uning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ikkinchidan, tijorat banklari valyuta operatsiyalarini amalga oshirishda faol ishtirok etadilar. Ular mijozlarga valyuta sotish yoki sotib olish xizmatlarini taklif etish bilan birga, xalqaro savdo operatsiyalarini ham qo'llab-quvvatlaydilar [3]. Bundan tashqari, investorlar va korxonalar ham bozor ishtirokchilari sifatida muhim ahamiyatga ega. Ular valyuta risklarini boshqarish va investitsiya imkoniyatlarini qidirishda faoliyat yuritadilar. Shuningdek, moliya va iqtisodiyot sohasidagi mutaxassislar ham bozorni tahlil qilish va prognoz qilishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston valyuta bozorining qonunchilik bazasi mamlakatning iqtisodiy siyosati va moliya tizimini tartibga soluvchi bir qator qonunlar va normativ hujjatlardan iborat. 1996-1998-yillarda qabul qilingan Valyutaga oid qonun hujjatlari valyuta bozorining asosiy tamoyillarini belgilab berdi. Ushbu qonun, shuningdek, valyuta operatsiyalarini amalga oshirishda ishtirok etuvchi barcha tomonlarning huquq va majburiyatlarini aniqlaydi. Markaziy bank tomonidan chiqarilgan normativ hujjatlar va qarorlar ham valyuta bozorining faoliyatini tartibga soladi. Bu hujjatlar valyuta kursini belgilash, valyuta operatsiyalarini nazorat qilish va boshqa moliyaviy jarayonlarni boshqarish uchun zarurdir.

O'zbekiston davlatining valyuta bozorini tartibga solishdagi roli juda muhimdir. Davlat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflatsiyani nazorat qilish va milliy valyutaning qiymatini saqlab qolish maqsadida turli chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Markaziy bank valyuta siyosatini belgilash bilan birga, bozorni nazorat qiladi va zarur hollarda aralashuvlar o'tkazadi [4]. Shuningdek, davlat investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali valyuta bozorining rivojlanishini rag'batlantiradi. Bu jarayonlar orqali O'zbekiston xalqaro moliya tizimiga integratsiya qilinadi va xorijiy investorlar uchun jozibador muhit yaratiladi.

O'zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, valyuta liberallashtirish jarayonlari, mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Valyuta liberallashtirish - bu valyuta bozoridagi cheklovlarni kamaytirish va xorijiy valyutalarga erkin kirish imkoniyatini yaratish jarayonidir. Ushbu jarayon O'zbekiston iqtisodiyotining global integratsiyasini ta'minlash, investitsiyalarni jalb qilish va milliy ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston hukumati 2017-yildan boshlab iqtisodiy islohotlarni kengaytirish va valyuta bozorini liberallashtirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshira boshladi. Ushbu jarayon doirasida birinchi navbatda, valyuta almashinuvi bozorining erkinligi ta'minlandi. 2017-yil 5-sentabrda O'zbekiston Markaziy banki milliy valyuta – so'mning erkin almashinuvi tizimini joriy etdi. Bu qaror, bir tomondan, valyuta kursining bozor mexanizmlari asosida shakllanishini ta'minladi, ikkinchi tomondan esa, xorijiy valyutalarga talabni oshirdi. Valyuta bozorida olib borilayotgan islohotlar natijasida tijorat banklari uchun valyuta operatsiyalarini amalga oshirishda cheklovlar kamaytirildi. Endilikda, banklar o'z mijozlariga xorijiy valyutalarni sotish va sotib olishda yanada erkinlikka ega bo'lib, bu esa savdo va investitsiya faoliyatini rag'batlantiradi.

Valyuta liberallashtirish jarayonlari O'zbekiston iqtisodiyotiga bir qator ijobiy ta'sirlar ko'rsatdi. Birinchidan, bu jarayon xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatini oshirdi. Xorijiy investorlar uchun erkin valyuta almashinuvi sharoitlari investorlarning risklarini kamaytiradi va ularni O'zbekistonga sarmoya kiritishga undaydi. Natijada, mamlakatga keladigan investitsiyalar hajmi ortib bormoqda, bu esa yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, valyuta liberallashtirish iqtisodiyotning global bozorlarga integratsiyasini kuchaytirdi. Mamlakatning eksport salohiyati oshishi bilan birga, xorijiy bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan tashabbuslar kuchaymoqda. Bu esa mahalliy ishlab chiqaruvchilarni innovatsion texnologiyalarni joriy etishga va sifatni oshirishga undaydi.

Uchinchidan, valyuta liberallashtirish inflyatsiya darajasini nazorat qilishda

ham muhim rol o'ynaydi. Erkin valyuta kursi orqali import qilinadigan mahsulotlarning narxlari belgilanishi, ichki bozorni raqobatbardosh qilishga yordam beradi. Bu esa iste'molchilar uchun narxlarning pasayishiga olib kelishi mumkin. Biroq, valyuta liberallashtirish jarayonlari ba'zi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, erkin almashinuvi sharoitida milliy valyutaning qiymati o'zgarishi, import mahsulotlarining narxlarini oshirishi va shu orqali inflyatsiyani kuchaytirishi mumkin. Bu holat aholi daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, valyuta liberallashtirish jarayonlari natijasida iqtisodiyotning ba'zi sohalarida noaniqliklar paydo bo'lishi mumkin. Mamlakat ichidagi kichik va o'rta bizneslar uchun yangi sharoitlarga moslashish qiyin bo'lishi mumkin, bu esa ularning barqarorligini tahdid ostiga qo'yishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan valyuta liberallashtirish jarayonlari mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu jarayonlar orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish mumkin. Biroq, bu jarayonlar bilan birga kelayotgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni ham e'tiborsiz qoldirmaslik zarur. Davlat va hukumat ushbu muammolarni hal qilish uchun samarali chora-tadbirlarni amalga oshirishi lozim, shunda iqtisodiyot barqaror rivojlanadi va aholi farovonligi oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Po'latova, Maftuna. "O'ZBEKISTON VALYUTA BOZORINING JORIY HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI." *Решение социальных проблем в управлении и экономике* 4.2 (2025): 92-97.
2. Xayitov, Azizbek. "O'ZBEKISTONDA VALYUTA BOZORINI RAQAMLASHTIRISH VA AVTOMATLASHTIRISH: MARKAZIY BANK FAOLIYATINING TRANSFORMATSIYASI." *Наука и инновация* 3.12 (2025): 143-146.
3. Xudoyberganov, Javohir. "Xalqaro valyuta tizimini shakllanishi va rivojlanishi." *Journal of science-innovative research in Uzbekistan* 3.3 (2025): 242-251.

4. Ayupov, R. X., and G. R. Baltabaeva. "Raqamli valyutalar bozori: innovatsiyalar va rivojlanish istiqbollari." *T: Fan va texnologiya* 172 (2018).